

УДК 343.132

І. Гловюк,кандидат юридичних наук, доцент,
докторант кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕПОНУВАННЯ ПОКАЗАНЬ СВІДКА, ПОТЕРПІЛОГО ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ 2012 Р.

Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 р. (далі – КПК України) у ст. 225 передбачено нову для кримінального провадження України процедуру депонування (депозиції) доказів, тобто допиту свідка чи потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні. Вона активно застосовується в практичній діяльності.

Проблематика допиту свідка чи потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні досліджувалася такими вченими, як Ю.П. Аленін, О.Г. Дехтяр, О.В. Капліна, Л.М. Лобойко, М.Я. Никоненко, О. Острійчук, В.О. Попелюшко, О.Г. Яновська та ін., як правило, у контексті більш загальної проблематики проведення слідчих (розшукових) дій, здійснення адвокатської діяльності, повноважень слідчого судді та інших питань кримінально-процесуальної доктрини. Однак аналіз нормативної регламентації та практики застосування ст. 225 КПК України вказує на деякі недоліки положень КПК України, що ускладнюють реалізацію цієї процедури в практичній діяльності.

Так, ч. 1 ст. 225 КПК України передбачає, що у виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань свідка чи потерпілого під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя й здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити їх допит у суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, сторона кримінального провадження, представник юридичної

особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право звернутися до слідчого судді з клопотанням провести допит такого свідка чи потерпілого в судовому засіданні, у тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. У цьому випадку допит свідка чи потерпілого здійснюється в судовому засіданні в місці розташування суду або перебування хворого свідка, потерпілого в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду. Неприбуття сторони, що була належним чином повідомлена про місце та час проведення судового засідання, для участі в допиті особи за клопотанням протилежної сторони не перешкоджає проведенню такого допиту в судовому засіданні. Допит особи згідно з положеннями цієї статті може бути також проведений за відсутності сторони захисту, якщо на момент його проведення жодній особі не повідомлено про підозру в цьому кримінальному провадженні.

Навіть поверховий аналіз цієї статті вже вказує на певні прогалини, пов'язані з визначенням суб'єктів звернення з відповідним клопотанням. Із невідомих причин потерпілого до таких суб'єктів не віднесено, хоча він може мати особисту зацікавленість у такому допиті, однак передбачено ініціативу представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження щодо проведення допиту, що вважаємо нелогічним, адже, як і потерпілий у досудовому розслідуванні, представник юри-

дичної особи, щодо якої здійснюється провадження, не віднесений до сторін кримінального провадження.

Крім того, положення цієї статті не дають відповідь на низку питань, які виникають у судовій практиці, зокрема щодо порядку розгляду самого клопотання та постановлення ухвали за результатами розгляду клопотання; можливості повернення клопотання особі, яка його подала; можливості відмови в прийнятті клопотання до розгляду; кола суб'єктів, одночасний допит яких може бути проведений; дії слідчого судді у випадку неявки на допит особи, яка ініціювала допит та ін.

КПК України не регламентує порядок розгляду клопотання про допит свідка чи потерпілого в порядку ст. 225 КПК України. Аналіз ухвал слідчих суддів показує, що є випадки розгляду за участі слідчого та прокурора (клопотання слідчого) [1], прокурора (клопотання прокурора) [2], сторін кримінального провадження [3], адвоката [4], за відсутності учасників судового провадження у зв'язку з їх неприбуттям [5]; зі змісту деяких ухвал не зрозуміло, чи брали учасники кримінального провадження участь у його розгляді [6]. Враховуючи наявність процесуального інтересу ініціатора клопотання в його задоволенні, вважаємо логічною та обґрунтованою участь ініціатора проведення допиту в розгляді клопотання, однак його неявка не повинна перешкоджати розгляду клопотання на підставі наведених у ньому фактичних даних (до речі, саме так регламентовано це питання в ч. 3 ст. 244 КПК України), оскільки отримання доказів для майбутнього вирішення питання про винуватість або невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення є важливим у контексті забезпечення публічних інтересів, пов'язаних із встановленням події кримінального правопорушення, особи, яка його вчинила, її притягнення до кримінальної відповідальності. Що стосується участі інших осіб, то в цьому, вважаємо, необхідності немає, адже допит як такий не

містить елементів примусу, їх процесуальні права допитом не обмежуються, а право ставити питання буде реалізовано вже під час проведення допиту.

Питання виникають і щодо постановлення ухвал за результатами розгляду клопотання. Як правило, слідчі судді правильно мотивують задоволення клопотання наявністю виняткових випадків, неповний перелік яких дається в ч. 1 ст. 225 КПК України. Так, іншими обставинами, що можуть унеможливити допит свідка, потерпілого в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, судовою практикою визнаються такі: родинні відносини [7], колишній шлюб [8], виїзд за межі України [9], значна віддаленість місця проживання [10], ризик того, що стосовно свідка можуть бути вчинені протиправні дії з метою змусити його змінити свої показання під час судового розгляду на користь ОСОБА_5 [11], дружні відносини [12], строк досудового розслідування [4], незаконний вплив службовими особами пенітенціарної служби на засудженого свідка ОСОБА_6, який відбуває покарання у виправній колонії [13]. Слід зазначити, що застосування як виняткового випадку для проведення допиту виїзду за межі України не підпадає під дію ч. 1 ст. 225 КПК України, оскільки це не унеможливлює їх допит в суді, а утруднює його, тому що вимагатиме застосування механізму проведення процесуальної дії в порядку міжнародної правової допомоги. Це стосується й значної віддаленості місця проживання, оскільки в цьому випадку допит особи в суді може бути забезпечений за допомогою відеоконференції. На відміну від КПК України, у КПК Республіки Казахстан 2014 р. як обставини, за наявності яких можливе депонування показань, розглядаються також постійне проживання за межами Республіки Казахстан, виїзд за кордон, застосування заходів безпеки (ст. 217). У США ж передбачено більш загальну норму: сторона може клопотати про допит можливого свідка для збереження їх показань для суду. Суд може задо-

це клопотання про проведення допиту свідка повинно відповідати загальним вимогам до клопотань прокурора, слідчого про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, які описані в другому розділі КПК України, відповідати загальним правилам застосування заходів забезпечення кримінального провадження, що зазначені в ст. 132 КПК України, та містити, зокрема, короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання; правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; виклад та обґрунтування обставин, які дають підставу стверджувати про наявність виняткового випадку (випадків), у зв'язку із чим допитати свідка в подальшому буде неможливо, та докази (матеріали), якими клопотання обґрунтовується тощо. У разі якщо клопотання слідчого, прокурора не відповідає вимогам, які висунуто до клопотання, таке клопотання підлягає поверненню прокурору, як це передбачено ч. 3 ст. 151, ч. 2 ст. 156, ч. 3 ст. 171 тощо» [17].

Погоджуючись із логічним висновком, що клопотання повинне містити виклад та обґрунтування обставин, які дають підставу стверджувати про наявність виняткового випадку (випадків), у зв'язку із чим допитати свідка в подальшому буде неможливо, та докази (матеріали), якими клопотання обґрунтовується. Оскільки за браком цих даних предмет розгляду буде відсутній (пропозиції до змісту клопотання висловлено О.В. Капліною [18, с. 378–379]), відзначимо, що в такому випадку вважаємо більш логічним застосувати під час мотивування ухвал слідчих суддів аналогією не ст. 132, ч. 3 ст. 151, ч. 2 ст. 156, ч. 3 ст. 171 КПК України, а ст. 244 КПК України, яка регламентує більш споріднені суспільні відносини, а саме розгляд клопотання про залучення експерта, тобто фактично про проведення слідчої (розшукової) дії; відповідно, роз-

гляд клопотання про допит за характером відносин більш споріднений із розглядом клопотання про залучення експерта, ніж із клопотанням про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, які в цілому мають іншу правову природу й не характеризуються спрямованістю на збирання та перевірку доказів (за виключенням тимчасового доступу до речей і документів та тимчасового вилучення майна). Відповідно, ч. 4 зазначеної статті передбачає, що слідчий суддя, встановивши, що клопотання подано без дотримання вимог ч. 2 цієї статті, повертає його особі, яка його подала, про що постановляється ухвала.

У КПК України не передбачено, чи необхідно в ухвалі слідчого судді про проведення допиту викладати питання, за яким допит буде здійснюватися. У судовій практиці є приклад такої ухвали [13]. Відмітимо, що те, які питання ставити на прямому допиті, вирішує лише ініціатор такого допиту, а не слідчий суддя, тому викладення переліку питань в ухвалі (навіть якщо вони й були викладені в клопотанні) є обмеженням процесуальних можливостей ініціатора допиту, оскільки в ході допиту можуть виникати й інші питання для встановлення обставин, що мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення. До речі, недоцільність викладення питань підтверджує й те, що в цій же ухвалі після викладення питань зазначається: «...з'ясувати інші питання, які виникнуть під час допиту як свідка» [13].

Вищенаведене вказує на доведену судовою практикою необхідність внесення доповнень до ст. 225 КПК України щодо визначення вимог до змісту та форми клопотання, а також підстав для його повернення.

У судовій практиці є випадок відмови в прийнятті клопотань до розгляду, хоча КПК України не передбачає такого рішення слідчого судді. Слідчий суддя відмовив у прийнятті клопотання до розгляду, оскільки за цим кримінальним провадженням учасників уже було по-

відомлено про завершення досудового слідства [19]¹. КПК України не встановлює, яке рішення має прийняти слідчий суддя в разі, якщо подано клопотання в кримінальному провадженні, за яким уже обвинувальний акт направлено до суду. Тому на цьому етапі не може проводитися допит у порядку ст. 225, це унеможлиблює розгляд клопотання та, відповідно, повинно тягнути за собою повернення клопотання особі, яка його подавала. Відмова в прийнятті клопотання до розгляду була б логічною у випадку, якщо б КПК України передбачав винесення окремої ухвали під час прийняття до розгляду клопотання про проведення допиту в порядку ст. 225 КПК України.

У порядку ст. 225 КПК України може бути проведено також одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. На жаль, КПК України не конкретизує, яких саме осіб, тобто чи може бути допитаний підозрюваний разом із свідком/потерпілим. У наукових джерелах щодо цього питання висловлено протилежні точки зору: про можливість допиту лише свідків і потерпілих [18, с. 378] та про можливість допиту на очній ставці підозрюваного [20, с. 462]. Вважаємо, що слідчий суддя в порядку одночасного допиту вправі допитати лише свідка та потерпілого, оскільки показання підозрюваного для суду не матимуть доказового значення, враховуючи положення ст. 23 КПК України та обов'язковість допиту обвинуваченого в судовому розгляді (ч. 4 ст. 349 КПК України).

У контексті розгляду клопотання про проведення допиту в порядку ст. 225 КПК України важливим є питання про активність слідчого судді під час розгляду клопотання, зокрема чи вправі слідчий суддя вийти за межі доводів, викладених у клопотанні, якщо, наприклад, він не вбачає небезпеку для життя й здоров'я свідка чи потерпілого, однак із змісту клопотання та пояс-

нень, наданих його ініціатором у суді, вбачаються наявними інші обставини, що можуть вплинути на повноту чи достовірність показань свідка, потерпілого.

Для прикладу наведено таке мотивування, викладене в ухвалі. Згідно з клопотанням 26.01.2014 р. ОСОБА_4 було допиту потерпілий пояснив, що ОСОБА_5 шляхом погроз вбивством та інших дій робить спроби вплинути на нього з метою дачі завідомо неправдивих показань. Враховуючи, що свідчення ОСОБА_3 мають суттєве значення для забезпечення неупередженого розслідування в кримінальному провадженні, слідчий просив допитати її як свідка. Згідно зі ст. 225 КПК України у виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань свідка чи потерпілого під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя й здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що унеможливають їх допит у суді або вплинути на повноту та достовірність показань, сторона кримінального провадження має право звернутись до слідчого судді із клопотанням провести допит такого свідка чи потерпілого в судовому засіданні. Однак, слідчим не надано доказів того, що вказаний потерпілий не може бути допитаний в суді з підстав, передбачених ст. 225 КПК України. Вказівка на те, що ОСОБА_5 погрожує вказаному потерпілому, не може свідчити про небезпеку здоров'я чи життя потерпілого. ОСОБА_3 був допитаний 26.01.2014 р. як потерпілий. Під час допиту як потерпілого ОСОБА_3 пояснив, що після вчинення злочину, ОСОБА_5 йому погрожував і вимагав, щоб він забрав свою заяву про вчинення злочину. У матеріалах клопотання відсутні будь-які об'єктивні дані про те, що після вчинення злочину, допиту ОСО-

¹ Хоча, не маючи даних про направлення обвинувального акта до суду, слідчий суддя повинен був розглянути це клопотання, оскільки, відповідно до п. 5 ст. 3 КПК України, досудове розслідування закінчується направленням до суду обвинувального акта, а не повідомленням про завершення досудового слідства.

БА_3 на ОСОБА_3 чинився тиск, на його адресу висловлювалися погрози, а також існує небезпека для його життя та здоров'я, а також відомості про те, що він повідомив не всі обставини скоєного через погрози на його адресу. У матеріалах клопотання відсутня заява ОСОБА_3 про погрози стосовно нього щодо його свідчень, а також відомості про внесення вказаної заяви до ЄРДР. Слідчий не довів наявність існування небезпеки для життя та здоров'я потерпілого ОСОБА_3, тому в задоволенні вказаного клопотання належить відмовити [21].

Окрім того, що можна піддати сумніву твердження, що «вказівка на те, що ОСОБА_5 погрожує вказаному потерпілому, не може свідчити про небезпеку здоров'я чи життя потерпілого», виникає питання щодо того, чому погрози, тиск, вимога забрати заяву, що викладено в протоколі допиту потерпілого, не може розглядатися як інша обставина, що може вплинути на повноту чи достовірність показань потерпілого. Вважаємо, що навіть якщо слідчий мотивував клопотання існуванням небезпеки для життя та здоров'я потерпілого, що не підтвердилося в судовому засіданні, слідчий суддя мав проявити в цьому випадку активність та вийти за межі доводів, викладених у клопотанні, і прийняти рішення про проведення допиту. Вважаємо, що в цьому випадку певна активність слідчого судді була б логічною та необхідною, оскільки показання потерпілого є важливими для правильного встановлення обставин кримінального провадження, а психологічний тиск на особу може викликати в неї в майбутньому небажання давати показання в суді, на що потерпілий має право й не несе за це кримінальної відповідальності. Тому в цьому випадку вихід за межі доводів клопотання був би заснований на публічному інтересі в забезпеченні повного та неупередженого розслідування й судового розгляду і при цьому не суперечив би положенням ч. 3 ст. 26 КПК України, адже слідчий суддя

вирішував питання, яке винесено на його розгляд стороною та віднесено КПК України до його повноважень. Активність слідчого судді в літературі обґрунтовано розглядається як засіб реалізації принципу публічності, адже публічність реалізується не лише шляхом установа певних обов'язків, а й наданням певних дискреційних прав, які своєю сукупністю й визначають межі активності суб'єктів реалізації принципу публічності [22, с. 181].

КПК України не встановлює дії слідчого судді у випадку неявки на допит особи, яка ініціювала допит. Враховуючи, що допит у порядку ст. 225 КПК України здійснюється з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду, то відповідно до ч. 4 ст. 6, 7 ст. 352 та ч. 2 ст. 353 КПК України допит проводиться сторонами або представником юридичної особи в межах прямого та перехресного допиту. Відповідно, слідчий суддя за відсутності особи, яка подала клопотання, його проводити не може. У такому випадку слід направити особі, яка подала клопотання, судовий виклик, повідомити керівника органу досудового розслідування та процесуального керівника-прокурора (якщо клопотання подане слідчим), директора центру з надання вторинної правової допомоги, кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури. У випадку повторної неявки особи без поважних причин треба, на нашу думку, повернути клопотання особі, яка його подавала.

Таким чином, у ст. 225 КПК України слід, по-перше, визнати потерпілого суб'єктом ініціації допиту; по-друге, розширити коло випадків, за яких можливе застосування депонування показань; по-третє, закріпити вимоги до змісту та форми клопотання про допит свідка, потерпілого; порядок та учасників його судового розгляду; випадки повернення такого клопотання.

Ключові слова: слідчий суддя, депонування показань, допит, клопотання, ухвала.

Статтю присвячено дослідженню практики застосування ст. 225 КПК України – допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні. Доведено, що слідчий суддя в порядку одночасного допиту вправі допитати лише свідка та потерпілого. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення змісту цієї статті, виходячи з потреб правозастосовчої практики.

Статья посвящена исследованию практики применения ст. 225 УПК Украины – допроса свидетеля, потерпевшего во время досудебного расследования в судебном заседании. Доказано, что следственный судья в порядке одновременного допроса вправе допросить только свидетеля и потерпевшего. Сформулированы предложения по усовершенствованию содержания этой статьи, исходя из потребностей правоприменительной практики.

The article is devoted to the research of normative regulation and practice of the Article 225 of the Criminal procedural Code of Ukraine 2012 – “deposition”. It is proved that investigative judge, during the simultaneous examination, only witness and victim may be examined. The offers to improve the content of this article, based on the needs of law enforcement, are formulated.

Література

1. Ухвала слідчого судді Валківського районного суду Харківської області від 20.12.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36714902>.
2. Ухвала слідчого судді Жовківського районного суду Львівської області від 24.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36847220>.
3. Ухвала слідчого судді Садгирського районного суду м. Чернівці від 18.03.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29442171>.
4. Ухвала Лeticivського районного суду Хмельницької області від 04.01.2013 р.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28595761>.

5. Ухвала Зміївського районного суду Харківської області від 31.03.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37958572>.

6. Ухвала слідчого судді Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 20.09.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33686407>.

7. Ухвала Слов'янoserbського районного суду Луганської області від 29.03.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30537318>.

8. Ухвала Зачепилівського районного суду Харківської області від 11.12.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36003058>.

9. Ухвала слідчого судді Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 13.09.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33526661>.

10. Ухвала слідчого судді Городищенського районного суду Черкаської області від 02.04.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30441026>.

11. Ухвала Зачепилівського районного суду Харківської області від 02.10.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33982028>.

12. Ухвала Слов'янoserbського районного суду Луганської області від 28.03.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30537235>.

13. Ухвала слідчого судді Коростенського міськрайонного суду Житомирської області від 21.10.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34411785>.

14. Depositions : Federal Rules of Criminal Procedure, rule 15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.law.cornell.edu/rules/frcrmp/rule_15.

15. Бойльке В. Уголовно-процессуальное право ФРГ : [учебник] / В. Бойльке ; пер с нем. Я.М. Плошкиной ; под ред. Л.В. Майоровой – Красноярск : РУМЦ ЮО, 2004. – 352 с.

16. Ухвала слідчого судді Дарницького районного суду м. Києва від 06.12.2012 р.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27918752>.

17. Ухвала слідчого судді Дарницького районного суду м. Києва від 03.12.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27881384>.

18. Кримінальний процес : [підручник] / [Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін.] ; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. – Х. : Право, 2013. – 824 с.

19. Ухвала слідчого судді Олександрівського районного суду Кіровоградської області від 01.03.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29743685>.

20. Кримінальний процесуальний кодекс України: [науково-практичний коментар] / відп. ред. : С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. – Х. : Одісей, 2013. – 1104 с.

21. Ухвала слідчого судді Любашівського районного суду Одеської області від 03.02.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36975101>.

22. Говорун Д.М. Активність слідчого судді у застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження як засіб реалізації принципу публічності / Д.М. Говорун // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 2. – С. 179–184.

